

Rok 2020 – to rok wielu rocznic, ale też rok, który przejdzie do annałów historii jako rok pandemii, „zatrzymania się”, zamknięcia muzeów, bibliotek, archiwów, szkół, uczelni etc. W tym tak trudnym roku nie ustały jednak badania historyczne, nie przerwano wszystkich prac konserwatorskich. Projekty wystawiennicze i edukacyjne przeniosły się w sferę internetu i mediów społecznościowych. Liczne e-booki pojawiły się obok drukowanych książek i czasopism. Wyniki badań, efekty prac nad edycjami źródeł oraz inne aspekty działalności prowadzonej w ostatnim czasie przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie prezentujemy Państwu w – skromniejszym niż zwykle – tomie XXVII „Studiów Wilanowskich”.

Anna Ziemlewska
Muzeum Pałacu Króla Jana III
w Wilanowie

Rok 2020 został przez sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanowiony rokiem hetmana Stanisława Żółkiewskiego. Czyny hetmana, ze zwycięstwem pod Kłuszynem i zajęciem moskiewskiego Kremla na czele, rozślawiły go już za życia. Jego bohaterska śmierć na polu bitwy zapewniła mu poczesne miejsce w panteonie polskich bohaterów narodowych. W kulcie wielkiego przodka, wzorowego żołnierza i obywatela oraz w tradycji poświęcenia dla ojczyzny, zawartej w słowach *O quam dulce et decorum est pro patria mori* (O, jak słodko i zaszczytnie umierać za ojczyznę) wychowywała swoich synów, Marka i Jana, Teofila z Daniłowiczów Sobieska, wnuczka hetmana.

Rok 2020 to rok ważnej dla rezydencji wilanowskiej rocznicy – równo 300 lat temu energiczna hetmanowa Elżbieta Sieniawska – „królowa bez korony” zakupiła od królewicza Konstantego Sobieskiego dobra wilanowskie i niszczącą królewską rezydencję doprowadziła do rozkwitu. Te dwie wspomniane postaci wyznaczają ramy tematyczne i chronologiczne XXVII tomu „Studiów Wilanowskich”.

Tom otwiera artykuł Anny Markiewicz, która na podstawie zachowanej w British Library korespondencji rezydenta polskiego w Hadze Antoine’a Moreau, prezentuje mechanizmy zamówień dzieł sztuki na dwór Jana III u flamandzkich i holenderskich artystów, m.in. u Ferdinanda van Kessela. Aspekty mecenatu artystycznego Elżbiety Sieniawskiej, obraz *Św. Roch odwiedzający chorych* (fundacja dla kościoła kapucynów we Lwowie, wspieranego przez hetmana i jego małżonkę, obecnie w klasztorze franciszkanów w Krakowie) oraz tajemnice warsztatu Martina Altomontego, nadwornego artysty króla Jana III, omawia Elżbieta Modzelewska. Płótno poddano konserwacji oraz badaniom w ramach przygotowań do ekspozycji „Elżbieta Sieniawska. Królowa bez korony”. Choć nie udało się zaprezentować wystawy w pełnej odsłonie (więcej o tym zob. komunikat Konrada Pyzla, *Wystawa bez wystawy? Przygotowywanie ekspozycji „Elżbieta Sieniawska. Królowa bez korony” w dobie pandemii koronawirusa*), to

działo Altomontego i efekty prac konserwatorów można było podziwiać przez kilka miesięcy w wilanowskim pałacu.

Anna Czarniecka odśladania kulisy zabiegów Marii Kazimiery o tron dla królewicza Jakuba w czasie wielkiej wojny północnej. Jak podkreśla autorka, królowa nigdy nie pogodziła się z utratą korony przez Dom Sobieskich i potraktowała konflikt zbrojny pomiędzy Szwecją, Rosją i Saksonią jako okazję do odzyskania utraconej pozycji i władzy. Jej zabiegi, nadzieje i obawy można prześledzić dzięki korespondencji do syna Jakuba zachowanej w Archiwum Sobieskich z Oławy, przechowywanym w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku.

Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie przed kilku laty podjęło współpracę z mińskim archiwum i jednym z jej efektów są edycje listów Marii Kazimiery do synów (*Listy Marii Kazimiery z Archiwum Sobieskich w Oławie*, t. 1: *Listy do synów z lat 1696–1704*, oprac. i red. naukowa Anna Leyk i Jan Jerzy Sowa; t. 2: *Listy do synów z lat 1697–1704*, oprac. i red. naukowa Anna Czarniecka) wydawane w ramach nowej serii muzeum „Monumenta Sobiesciana”. Efektem prowadzonych prac jest także opracowanie przez Annę Leyk korespondencji Marii Kazimiery do synowej, Jadwigi Elżbiety Neuburskiej, z Archiwum Sobieskich w Oławie (NGAB, fond 695, op. 1, nr 261). W tomie XXVII „Studiów Wilanowskich” publikujemy tylko wybór zachowanej korespondencji, która rzuca światło na relacje królowej i wciąż mało znanej i prawie nieobecnej w historiografii królewiczowej, spokrewnionej z najważniejszymi rodami europejskimi i władczykami kilku mocarstw, ale żyjącej w cieniu swoich starszych siostr oraz męża i teściowej.

Wzorem lat ubiegłych, na łamach „Studiów Wilanowskich” publikujemy także komunikaty prezentujące projekty edukacyjne, konserwatorskie i badawcze związane z rezydencją wilanowską, jej otoczeniem oraz właścicielami. Roman Krzywy próbuje rozwiązać zagadkę towarzysza Torquata Tassa z medalionu biblioteki wilanowskiej. Katarzyna Onisk prezentuje ostatnie odkrycia malowideł na piętrze pałacu wilanowskiego. W tzw. pomieszczeniu nad Kaplicą odsłonięto malowidła z lat dwudziestych XVIII wieku, ukazujące iluzjonistyczną architekturę i pejzaże z kompozycjami kwiatowymi; we wnętrzach przy klatkach schodowych wiodących na Salę Uczeń Jana III malowidła ściennie z tego samego okresu, przedstawiające tarasy widokowe. Odkryte malowidła pokazują jeden z wielu aspektów działalności Elżbiety Sieniawskiej w Wilanowie. Skalę dokonań hetmanowej, nie tylko w Wilanowie, ale w całej Rzeczypospolitej, zarówno na gruncie artystycznym, jak i politycznym oraz gospodarczym miała zaprezentować wspomniana już wystawa poświęcona Elżbiecie Sieniawskiej. W 2020 roku okazało się to możliwe tylko w bardzo ograniczonym stopniu.

Dokonania te wraz z aktualnym stanem wiedzy na temat hetmanowej i jej mecenatu prezentuje katalog *Elżbieta Sieniawska. Królowa bez korony* wydany pod redakcją Konrada Pyzla i Konrada Morawskiego.

Ostatnie komunikaty dotyczą realizowanego od kilku lat przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie programu rekonstrukcji wilanowskiej kolekcji drzew cytrusowych „Citri et Aurea”. Prace zintensyfikowano w roku 2019, dzięki nawiązaniu współpracy z Galerią Uffizi. Zarządzane przez włoskie muzeum Ogrody Boboli posiadają bowiem unikatową kolekcję cytrusów, wśród których znajdują się gatunki i odmiany pochodzące jeszcze z czasów Medyceuszy. Dzięki wsparciu finansowemu ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z Programu „Kultura Inspirująca”, w 2019 roku możliwa była wizyta studyjna pracowników Muzeum we Florencji, która przyczyniła się do pogłębienia wiedzy o włoskich i polskich związkach ogrodniczych oraz do wymiany wiedzy i doświadczeń w zakresie tworzenia kolekcji cytrusów i ich uprawy. Dzięki tym środkom, w roku 2020 miało się odbyć seminarium ogrodowe „Citri et Aurea”, które w ostatniej niemal chwili przekształcone zostało w seminarium on-line – jego opis zawarł w swoim komunikacie Jacek Kuśmierski, a pełny zapis dostępny jest na kanale YouTube Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.